

ידי היראה הרי הוא חש לתורתו. שהיראה גורמת לאדם להחשיב את התורה וממילא יזכרנה.

ונשמרתם מאוד לנפשותיכם

פסוק זה ידוע כאימרה שמחמתה מוזהרים הציבור ממחלות ותאונות. ולכאורה אין זה הפשט בפסוק כלל, והאם יש כזה חיוב לשמור על הבריאות משום ונשמרתם מאוד לנפשותיכם?

אבל למלכי עכו"ם פוסק

א] צריך ביאור למה נקט מלך, הרי לא רק מלך עלול להזיק לו אלא אפילו שר או סתם גוי עלול לפגוע בו.

ב] ועוד צ"ע מאי קמ"ל הרי פיקוח נפש דוחה כל התורה.

ג] ועוד צריך עיון, מה באה הגמ' ללמדנו לגבי חסיד אחד, הרי החסיד עשה שלא כדין ממש.

ונראה דזה ודאי שאם היה **ספק** פיקוח נפש, ודאי יפסיק, ואין זה אלא חסיד שוטה וכאן קמ"ל שגם כאשר היה בטוח שלא יהרגנו, יש כאן פגיעה בכבודו, והרי אנו מצווים בכבוד מלך גוי, כמבואר בפרשת בא, שמשה רבינו נצטווה בכבוד פרעה. ומלך גוי איננו יכול להבין את הענין הזה שלא להפסיק באמצע התפילה.

ולפי זה מובן היטב שאין זה אלא במלך ולא בשר שאין צווי לנהוג בו כבוד.

ולפי זה מובן היטב, שחסיד גדול מוחזק בחסידות שמרגיש בעצמו כיצד עומד לפני המלך ומרגיש את הפגיעה בכבוד מלך מלכי המלכים, רשאי לנהוג כן אף לגבי מלך גוי, אך אדם אחר אסור לנהוג כך. וכנראה שהחסיד הבין שאין זה אפילו ספק פיקוח נפש, שידע שיוכל לפייסו.

וכולן לא בראתי אלא בשבילך

צריך ביאור היכן **רואים** שלא בראתי אלא בשבילך. איזו תועלת יש ממערכת הכוכבים והמזלות.

ונראה שהרי כל מי שמתבונן במערכת הכוכבים והמזלות צריך לשאול את עצמו לשם מה כל היקום הגדול הזה שאין לאדם שום שייכות עמו. ויתכן לומר שכל זה נברא עבור הצדיקים שכתוב שעתיד הקב"ה להנחיל ש"י **עולמות** לצדיקים. שאם לא כן לאיזו מטרה נבראו. ולכך אומר הקב"ה לכנסת ישראל שעצם זה שיש עולמות אין ספור לצדיקים, מוכיח שלא עזבה ולא שכחה. מהו מעשה סיני שאותו רוצים אנו שיזכור

נראה שמעשה סיני הוא מה שאמרו נעשה ונשמע. כלומר האמונה שהאמינו בו שכל מה שיצונו הרי הוא טוב עבורם. וכמו שנאמר בגמ' בשבת במעשה של רבא שדרך על אצבעו עד זוב דם, ואמר להווא צדוקי שאנחנו שהולכים בתום וביושר נאמר בנו תומת ישרים תנחם. וכו'.

מתוך שחסידיהם הם תורתם משתמרת ומלאכתם מתברכת

א. יש להסתפק האם הכוונה היא שכיון שחסידיהם הם במעשיהם הכלליים, תורתם מתברכת, או שמא מתוך שחסידיהם הם בדבר זה, הינו בזה שממתנינים לפני התפילה ולאחריה.

ב. רש"י כתב שתורתם משתמרת **בלבם** ולכאורה הרי התורה משתמרת בשכלו של האדם. אלא מבואר כאן, שעצם זה שהם חסידים הרי תורתם בתוך לבם. כלומר אין זה מתנה מאת ה' שזוכרים את תלמודם, אלא מעצם זה שהם חסידים די להם בלימוד מועט כיון שלמודם מגיע לתוך לבם.

וכמו שמבואר גמ' בשבת, שעל ידי שיש לאדם יראת שמים יש לו אוצרות שבהם יכול למלאם בתורה. ופירש רש"י שעל

דף לג ע"א

המתים, כשם שהמת אינו יכול לפעול מאומה בעצמו לקום והוא צריך כח חיצוני להקימו. לכן הגשמים חשובים כתחיית המתים.

גדולה דעה שניתנה בין שתי אותיות

ביאור הדבר הוא כך. שהנה יש לדון מהו ענין זה של הזכרת ה' בין שני מלים. ונראה שהמכוון הוא שאפשר לקרוא את הדבר בשני דרכים, כמו אליהו בהר הכרמל שהתפלל ענני ה' ענני. ואפשר לקרוא את זה בשני דרכים. **א.** ענני ה'. **ב.** ה' ענני. ובאותה מידה אפשר לומר שאם נאמר קל דעות ה' פירוש הדבר שאפשר לקרוא את זה כך. קל דעות. ודעות ה'. שמצד אחד הקב"ה הוא קל שממנו יוצאות הדעות. ומאידך הדעות החשובות בעולם הוא לדעת את ה'. כמו שנאמר בפסוק ונדעה ונרדפה לדעת את ה'.

וכל מי שאין בו דעה אסור לרחם עליו

ישנה לכאורה סתירה, מצד אחד הדעת נחשבת כדבר גדול ועצום, ומאידך מי שאין בו דעה אסור לרחם עליו. ולכאורה נראה לומר שיש שתי רמות של דעת. יש דעת בסיסית של הנהגות ישרות בין אדם לחברו, שלכך נצרך דעת כיצד להתייחס לסביבה, ויש דעת שהוא כח החיבור עם החכמה שהוא הדבר הגדול והעצום. ואף ששניהם קרויים דעת – מדובר ברמות שונות לחלוטין.

גדול מקדש שניתן בין שני אותיות

על פי מה שביארנו לעיל יתפרש כך. ה' מקדש ומקדש ה'. שהמחפש את ה' ילך למקדש. והמחפש את המקדש ילך לה'. וכנגד שני המצבים שיש בית מקדש ושארין בית מקדש. שהמקדש הוא הדרך הקלה למצוא את ה', אך כשאין בית מקדש אפשר למצוא את המקדש אצל ה'.

מזכירין גבורות גשמים

יש להעיר, שהרי הזכרת הגשמים אין מזכירין בה גבורה, אלא משיב הרוח ומוריד הגשם. ונראה על פי והגמ' בריש תענית, שהגשמים יורדים בגבורה, ולכך כל הברכה נקראת גבורות, וממילא יוצאים ידי חובה במה שכל הברכה גבורות, אך אם לא אמר אתה גבור לעולם ה', אלא אמר אתה ה' משיב הרוח ומוריד הגשם, לכאורה יש לחדש שבקיץ יוצא ידי חובה, אך בחורף שצריך להזכיר את הגשם לא יוצא בלא שיאמר גבורות. זהו הטעם שבחורף יוצא כשאומר מוריד הטל.

שאלה בברכת השנים

צריך ביאור למה מכונה שאלה, היה צריך לומר בקשה. ונראה שהקושיא מעיקרא ליתא, ולשונונו המעוותת בעוכרינו. בכל התנ"ך בקשה היא חיפוש ולא בקשה שמבקש איזה טובה – מה שאין כן בלשון חז"ל בקשה יכולה להיות משאלה. ומצינו בלשון תורה ששאלה יכולה להיות בירור, כמו "ואשאל אותה ואומר בת מי את" ומאידך שאלה יכולה להיות בקשה כמו שאל ממני ואתנה גויים נחלתך.

הבדלה בחונן הדעת

צריך ביאור כיון שמבקשים חכמה בינה והשכל, מדוע מדגישים את הדעת.

ונראה שדעת אי אפשר להשיג אלא במתנת שמים, שהחכמה אדם מקבל ממה ששומע, וכן הבינה על ידי שמחבר בשכלו את העיניים, ובונה מהם **בנינים** בכח הבינה אך הדעת שהוא החיבור אל החכמה ניכר ביותר שמקבלו מאת ה'.

מתוך ששקולה כתחיית המתים

כיצד אפשר להשוות את הגשמים כתחיית המתים. ונראה לבאר, שבכל המערכות שבבריאה יש לאדם איזה חלק כגון הרפואה, והפרנסה. אך הגשם הוא דבר שאין לאדם שום שליטה והוא תלוי לגמרי בחסדי הבורא. ולכך הוא כתחיית

בענין ברכה שאינה צריכה

לגרום ברכה שאינה צריכה בשביל להשלים מאה ברכות החסרות בשבת. וכי משום כך, מותר לעבור בלא תשא? **ונראה** לומר, שהמושג ברכה איננו רק ענין של הודאה לה, אלא הורדת שפע של ברכה, וכאשר אדם מברך על פרי ושאר בריותיו של הבורא, הרי כבר נוצר השפע מן הברכה, ונקרא שם ה' על הדבר, וממילא אין לשאת את שם ה' על אותו דבר שוב, ואף שגרום ברכה שאינה צריכה כגון שיצא מן המקום וגרם לשינוי המצריך ברכה אין הדבר ראוי לכתחילה. שכביכול עצם הדבר אינו צריך ברכה והוא זקוק לברכה מחמת חיובו האישי. **וממילא** מובן שבשבת שחסרות ברכות יש ענין נוסף של מאה ברכות, שלשם כך מותר להרבות בברכות, שהנושא בברכה אינו רק הפרי המסוים הזה, אלא עצם ברכת היום.

מבואר כאן שאסור לברך ברכה שאינה צריכה ומי שמברך כן עובר משום לא תשא את שם ה' אלוקיך לשוא. והדבר צריך תלמוד הרי נשאת שם ה' לשוא היא זלזול בשמו יתברך, וכי מי שמברך ברכה שאינה צריכה מזלזל? הרי אומר את שם ה' בקדושה ובסילודין. ולמה יחשב כנושא את שמו לשוא? ואף שלדעת כמה ראשונים הוא דרבנן, ואין זה איסור דאורייתא לברך ברכה שאינה עדין צריך ביאור מהו טעם הדבר שאסרו חכמים לברך ברכה שאינה צריכה. **ונראה** לבאר כך, שהנה מבואר שלא רק שאין לברך ברכה מיותרת, אלא אפילו **לגרום** להיות מחוייב בברכה אסור. וזה עוד יותר תמוה, הרי כעת ממש מחוייב בברכה, ומדוע לא יגרום ברכה שאינה צריכה. ועוד כתבו הפוסקים שבשבת מותר

לג ע"ב

שעושה מידותיו של הקב"ה רחמים ואינן אלא גזרות

מבואר שמצות שילוח הקן אין לה שום שייכות עם רחמים אלא אך ורק מצווה להראות את עבדות ה' עלינו. ולכאורה היה אפשר לנקוט דרך אמצעית שהמצווה איננה מתוך דאגה כנה לציפור אלא בכדי שאנו נקנה את מידת הרחמים, ומדוע היה צריך לומר שמצוותיו של הקב"ה אינן אלא בכדי להראות שאנו עבדיו. ומשמע שנתחדשה מצוה בכדי להראות שאנו עבדיו ועושים את מצוותיו ללא עוררין. **והנה** מיניה וביה קשה, שהרי במצוות שילוח הקן שיש בה טעם אדרבה אין אנו מראים את עבדותנו, כיון שהוא מעשה **הומני**, שכל אחד היה עושה, והדרה קושיא לדוכתה. **ונראה** לבאר שבדבריו אלו מקלקל את כל מערכת המצוות. שאם נאמר שמצווה זו יש בה טעם, יקשה מדוע מקיימים מצוות אחרות שאין בהם טעם. אלא שודאי הטעם שניגשים לקיים את המצווה איננו בשביל לרחם, אלא בשביל לעשות את מצוות ה'. ומי שיגש לשילוח הקן מתוך תחושה של רחמים, יקשה עליו לקיים את שאר המצוות שאין בהם טעם גלוי.

ורבה נמי לחידודי דאביי

צריך ביאור איזה חידוד יש כאן. הרי הוא דבר פשוט שאין לומר כן.

והנה ידועה החקירה, מהי מעלה גדולה יותר בתלמיד חכם, כח הדימוי או כח החילוק. והפשטות היא שכח הדימוי יותר טוב, מכיון ש"לחלק" כל אחד יכול, אך לדמות צריך שיקול דעת האם החילוק מחלק. **ונראה** שהיה מקום לומר שכל מה שאין לומר על קן ציפור יגיעו רחמיהו הינו שבדרך שבח אין ראוי לומר כן, אך בדרך בקשה שמא אפשר להשתמש ברחמי ה' על קן ציפור, לבקש שירחם עלינו ה' כקן ציפור. **ואביי היה צריך להבין**, שאין לחלק בין שבח לבקשה, שאם אין הדבר ראוי לשבח אין הדבר ראוי גם לתפילה. ולפי זה החידוד הוא בכח הדימוי ולא בכח החילוק.

משל למלך בשר ודם שיש לו אלף אלפים דינרי זהב ומקלסין אותו בשל כסף

לכאורה הנמשל ברור ואין צורך במשל. ונראה לומר שההבדל העצום בין זהב לכסף, שכסף הוא החלק השימושי שבנכסים, שהוא נזיל, ואפשר להשיג בו דברים באופן מיידי, והזהב הוא ענין של אוצרות זהב, שאינם עומדים הכן לכל צורך. ואם כן זה שבא לקלס את הקב"ה אם אֶתְרְאוֹמֵר פירוט גדול, הרי זה גנאי שאומר את כל מה שהוא מכיר, הינו המידות שהן בחינת כסף, שהם ניכרים בעולם. אך יש לו מידות שהן בחינת זהב, שהם נסתרות, כגון הנהגת הייחוד ועוד הנהגות מיוחדות ואין לקלסו אלא באופן שלא יראה שבאנו לפרט את הכל.

הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים

יראת שמים היא לחבר דבר רוחני אל דבר גשמי. הנפש בטבעה חשה רק בדברים גשמיים, ולחוש בדברים רוחניים הוא נס שהוא בגדר מתנת שמים. **והנה** ישנם אנשים שבטבעם נוטים לערכי **רוח**, ואפשר לראות את זה גם בקרב המסכנים שלא זכו לחינוך מצות. רבים הם הרודפים יומם ולילה אחר התאוות, ולעומתם יש שמשקיעים בלימודים ובחקירות פילוסופיות. ואלו לכאורה יותר קרובים ליראת שמים, משום שתכונתם קרובה אל הרוח. **ועל** זה מלמד אותנו ר' חנינא, שהן אמת שישנם אנשים שהכלי שלהם **גדול**, ויש שהכלי שלהם **קטן**, אך כולם צריכים להגיש את הכלי שלהם לפני הבורא, על ידי שעובדים עליו ומנסים להשפיע עליו יראת שמים. ואז יערה עליהם הבורא את היראת שמים מתוך אוצרו. **למשה** רבינו היה כלי גדול, הכנה טבעית ליראת שמים, ולכל אדם יש את הכלי שלו בין קטן ובין קטנטן. ומי שמגיש את הכלי שלו כראוי, יתמלא ויעלה על גדותיו.

אך כיצד מגישים את הכלי?

על ידי לימוד המוסר שבו האדם מייסר ומגביל את גופו ותאוותיו, ואינו נותן לרגשותיו לפרוץ ולגאות. ועל ידי זה כביכול האדם מגיש את הכלי לפני הבורא יתברך, והוא זה שממלא את הכלי.

המאמר הזה מוקשה עד מאוד, וכי היה צד לומר שמוחלט כבר מראש מי יהיה צדיק ומי רשע. אם כן שכר ועונש על מה?

עוד צריך להבין, משה רבינו אומר לישראל ועתה ישראל מה ה' אלוקיך שואל מעמך, מה הוא כבר מבקש ממך? רק יראת שמים. ומקשה הגמ' וכי יראת שמים מילתא זותרתא היא? **ומתרתא הגמ'** שלגבי משה הוא דבר קטן. הרי משה רבינו יודע היטב את מצבם הרוחני של כלל ישראל, ומדוע סבר שיש לדרוש מהם את יראת שמים שאצלו היא קלה ואצל אחרים קשה להשגה.

וכמו כן צריך להבין את המשל של מי שמבקשים ממנו כלי גדול דומה עליו ככלי קטן. הרי יותר מתאים היה לומר מי שמבקשים ממנו להרים משא גדול והוא בעל כח, ואילו בקשת כלי קטן ממי שאין לו, אינה דומה ככלי גדול, אלא פשוט אין לו.

עוד צריך להבין מהו האוצר של יראת שמים שיש לקב"ה בבית גנזיו, הרי יראת שמים הוא מצב באדם ולא איזה דבר שאוצרים במחסנים.

למדנו כאן יסוד גדול ועצום. יראת שמים איננה ניתנת להשגה בדרך אנושית פשוטה. הנה יש לדקדק למה נקרא יראת שמים, היה לו לומר יראת השם אלא מידה זו של יראת שמים הוא תכונה של יראה מדבר שהוא שם ולא פה ואינו מושג בחושים.